

Vita – egy huszadik századi városállam

Ezerkilencszázkilencvenhárom nyarán másfél vagon gyerekekkel érkeztünk egy nógrádi falucskába. A falu polgármester asszonya és Novák Károly tanító látták vendégül itt azt az akkor már kilenc éve fennálló „város”-t, amely évről évre lehetőséget ad az ország legkevesebb eséllyel rendelkező gyermekeinek a demokratikus állam és a szabad polgári élet „megkóstolására”, az egymással élés gyakorlására.

Bevezetés

E város polgársága – természetesen – nem csak gyerekekből áll: felnőttekre is szükség van ahhoz, hogy a szervezés, az anyagi háttér kialakulása, az eszközök beszerzése gördülékeny legyen. A felnőttek – akik között gimnazisták, főiskolások, pedagógusok, szociológusok, művészek, vagy akár autószerelők is vannak – a város életében mint a Vének Tanácsa (1) a tábort működtető szervezetben mint a Vita Egylet tagjai járulnak hozzá mindezek megvalósításához.

Az egylet ezerkilencszáznolcvankilencben alakult meg – ekkorra a város öt-éves múltjára, a gyerekközösség pedig három-négyszeres gyarapodására lehetett büszke – azért, hogy társadalmi szervezetként pályázhasson bármilyen támogatásért, amely Vita alapjait segíthet megszilárdítani. Az egylet munkája folytonos, a tagok havonta egyszer összegyűlnek, hogy munkájukat közösen megtervezzék és értékeljék. E tevékenységükért semmiféle anyagi ellenszolgáltatásban nem részesülnek, s a tábor idején általában saját szabadságukat „áldozzák” arra, hogy második családjukkal (2) lehessenek. A tagok száma az elmúlt tizenkét év folyamán (a város először ezerkilencszáznolcvannégyben épült fel Zebegényben) megsokszorozódott. Az alapítók mellett nem kevés olyan embert is találhatunk, akik Vita városában „nőttek fel”.

A *Városi élet* eredményeképp sok olyan (rendkívül rossz szociális vagy anyagi helyzetű – esetleg csonka – családból jött) gyerek nyert tapasztalatot, betekintést az állampolgári létbe, aki kevés, az ideális családok tagjaihoz képest jelentéktelen le-

hetőséggel rendelkezett ahhoz, hogy érdeklődési körének, tehetségének megfelelő hivatást válasszon. Ebben a folyamatban elsődleges fontosságú a kéthetes tábor csoportformációja, hiszen itt – a megszokottól eltérően – nem rajok, örsök, csapatok, hanem családok élnek „mindennapi” életüket.

A város alkotmánya által szabályozott demokratikus államformával, törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalommal, pénzügyi rendszerrel, árutermeléssel és gazdálkodással, közigazgatással bír. A gyerekek (3) teljes jogú polgárok lévén indulhatnak, indulnak és természetesen szavaznak az évente kiírt polgármesteri, szenátusi választásokon; cégeket alapítanak, adóznak, munkájukért kapott jövedelmükkel hozzájárulnak családjuk fenntartásához, s ezekben a folyamatokban olyan – otthoni életükben nehezen elszámolható – tapasztalatokhoz juthatnak, amelyek segítséget nyújtanak abban, hogy felkészüljenek a felnőtt életben állampolgári jogaik gyakorlására, saját családi példáikban recesszív állapotban nyugvó lehetőségek kiaknázására. Számos példa bizonyítja ezt a város tizenkét éves történetében; néhány évig *vitázó* polgáraink közül jó néhányan járnak felsőoktatási intézménybe, magasan kvalifikált szakemberek lettek, felvilágosult családok alapítottak. Nem egy ismert színész Vitában lépett először színpadra, egy jó kezűességű polgárunk első önálló iparművészeti kiállítása nemrég nyílt meg, és több pedagógiai pályát választó egykori gyerek ebben az évben diplomázik.

A gyerekeket eleinte a gyermek- és ifjúságvédelmi intézményhálózat javaslata alapján toboroztuk, majd a SZETA (Szegényeket Támogató Alap) irányította őket

hozzánk, de – legfőképpen pedagógusaink révén – a környezetünkben élő vagy felkutatatható (a kezdetekben „fokozottan hátrányos helyzetűnek” nevezett) nehéz sorsú gyerekeket magunk is hívtuk.

E szervezet meglehetősen jól példázza a rejtett tanterv megújulását, sikeres gyakorlatát és fontosságát a pedagógiai intézményeken kívüli, nem napközis vagy üdülő jellegű táborokban. A következőkben részletesen szólunk a tábor koncepciójáról, az egyes szervezetről, a városszervezésről, s a tematikáról, amely egy független, demokratikus közösség által tanítja az egyént a társadalomban való értelmes jelenlétre.

Ki, kinek és miért épít várost?

Inspirációs tényezők

Néhány megszálott táboroztató (egy-két tanító, szociológus, művész és néhány ifi-múlttal rendelkező középiskolás), beleunva az úttörőtáborok kissé egyhangú, ellenben túlszabályozott rendszerébe, úgy gondolta, hogy a gyerekeknek nem feltétlenül teljesíti be az életét a mindennapi zászló-

felvonás, a kötelező vetélkedő és az „akkorkelsz-amikor-én-mondom” gondolkodás, főleg nem nyáron, amikor röpké két hónapra kiszakadhatnak a magatartásjegyek következményei és az iskolából való elkésés kimerítő stresszhelyzeteiből. Az ilyen táborok egyébként is általában jutalomüdüléseket takartak: ennek megfelelően azokat a gyerekeket preferálták, akik legalább átlagos, de inkább átlagon felüli teljesítménnyel és nem utolsósorban ideális háttérrel bírtak. A nehezen kezelhetőségük, más ér-

deklódésük, gyenge eredményeik miatt hátrányban lévők pedig egyszerűen kiszorultak ezekből; s igen kevesüknek jutott ki egy-egy magánnyaralás, amit a szülő finanszírozni vagy megszervezni nem könnyen tudott. Ennek egyenes következményeképp pontosan e diszkriminált (vagy diszkriminálható) gyerekek keltették fel Vita alapítójának érdeklődését. Könnyen és gyorsan kiderült, hogy ezek a gyerekek vannak többségben, s épp számukra nincs olyan hely és program, amely elősegíthetné alkalmazko-

dásuk, teherbírásuk tudatos és értő növelését, és nem utolsósorban a tanév folyamán velük foglalkozó nevelők munkáját, különös tekintettel arra, hogy serdülőkoruk küszöbén álló, az elképzelhető legnagyobb figyelmet és törődést igénylő útkeresőkről van szó.

Így tehát olyan programot kellett létrehozni és működtetni, amely az alább felsorolt négy cél elérésének lehetőségét egyesíti magában.

Önálló életre nevelés

A megcélzott gyerektársadalom tagjainak családi háttere általában azt bizo-

nyította (és ez, sajnos, a mai napig sem változott), hogy a szülők társadalmi helyzetükbe beletörődött, néha apatikus, a mindennapi megélhetésért folytatott *kilátástalan* küzdelemben belefásult emberek. E tónusok következményeképp a gyerekeknevelés inkább terhet, mint szép és felelősségteljes feladatot jelent számukra. Ezért gyermekeiknek sokszor igen hiányos fogalmaik vannak a családhoz kötődő különböző társadalmi szerepek funkciójáról, alapvető emberi jogaikról, kötelességeik-

A Városi élet eredményeképp sok olyan (rendkívül rossz szociális vagy anyagi helyzetű – esetleg csonka – családból jött) gyerek nyert tapasztalatot, betekintést az állampolgári létbe, aki kevés, az ideális családok tagjaihoz képest jelentéktelen lehetőséggel rendelkezett ahhoz, hogy érdeklődési körének, tehetségének megfelelő hivatást válasszon. Ebben a folyamatban elsődleges fontosságú a kéthetes tábor csoportformációja, hiszen itt – a megszokottól eltérően – nem rajok, örsök, csapatok, hanem családok élnek „mindennapi” életüket.

ról. Értékrendjük általában zavaros, letisztulatlan, s szinte minden nem anyagi természetű értéket mellőző mivolta közvetlenül vonja maga után erkölcsi szemléletük, viselkedésmódjuk, egymáshoz való viszonyulásuk hiányosságait.

A városban a legalapvetőbb szerveződési szint azért lett tehát a *család*, mert a hétköznapi élet modellezésével tudjuk rávezetni a gyerekeket egyfajta pozitív életmód elsajátítására. Ebben a játékban ismerhetik fel – ösztönösen – az általuk eddig tapasztalt, megszokott és az ideális szint elérésére törekvő család működése közötti különbségeket. A felgyorsult életvitel, amely a kéthetes együttlét egyfelől sajnálatos, másfelől hatékony velejárója, olyan helyzeteket teremt, amelyekben dönteni kényszerülnek: úgy viselkedjenek-e, ahogy azt otthon elvárják tőlük, vagy gondolkodjanak-e el azon, hogy egy akár ismerős problémának több megoldása is lehet – válasszák a számukra legelfogadhatóbbat. Ezáltal fejlődik értékítéletük saját személyiségjegyeik alapján, egyre több alternatívát ismerhetnek meg, s főképpen: senki sem bírálja felül, hogy mit találnak helyesnek és mit helytelennek.

Az általunk helyesnek és reális alapon nyugvónak ítélt modell elsősorban a figyelemfelkeltésen és a segítségnyújtáson alapul, s olyan eszközök kézbeadásán, amelyek e gyerekek számára homályosan vagy egyáltalán nem láthatók. Ezek az eszközök – a jog, a lehetőség vagy az elfogadás fogalmai – mind-mind elősegíthetik a véleményalkotás és a véleménynyilvánítás alkalmazását a „valós világban”. A segítséget közvetlenül a vitai családtól, a szülőtől, a nagynéniktől, a testvérektől kapják, de a város nem húz éles határokat a polgárok egymáshoz fűződő jog-, illetve társas viszonyai között. Mivel teljes demokráciát stilizálunk, egyetlen gyerek sincs kitéve annak a fölöttebb kellemetlen szituációnak, hogy egy felnőttől (4) csak a kötelező udvariassági formulák betartása mellett kérdezhesen. Városunk általános mentalitása azonban kiemeli az emberi méltóság és a személyiség tiszteletének fontosságát, így a talán túlságosan is szabadnak tűnő

gyerekek viselkedése (ugyan)olyan korlátok közé szorul, mint a véneké: ezáltal próbáljuk megvalósítani a személyi szabadság jogi fogalmát a gyakorlatban.

Az állampolgárrá válás segítése

Vita – városállam. Nem véletlenül, hiszen célunk az, hogy bemutassuk és előidézzük azokat a helyzeteket, amelyekkel felnőtt korában mindenki találkozik. Reményeink szerint polgáraink legtöbbje élni tud majd a városban szerzett tapasztalatokkal, s határozott demokratikus szemlélettel éli majd független életét.

E helyzetek olyan problémákat tárnak fel, amelyek orvoslása sokszor alapvető jogi ismereteket feltételez: a választói jog gyakorlásától egészen a polgári perekig. A mai magyarországi tapasztalatok azt mutatják, hogy az átlagemberek legnagyobb része még saját alapvető állampolgári jogaival sincs tisztában, s ha mégis, aligha tudja, hogyan szerezhet ezeknek érvényt.

Szó sincs arról, hogy jogi előadásokat, szemináriumokat tartanánk: pusztán arra ösztönözzük a polgárokat, hogy ha problémájuk van a szomszédjukkal, a város tisztaságával, választott képviselőjükkel, akkor ne hallgassák el azokat, ne mindjárt a legfelsőbb szférához forduljanak, ne essenek ki polgári szerepükből (és menjenek oda egy vénhez úgy, hogy „én vagyok a tizenkét éves gyerek, itt most te tegyél igazságot”), hanem vegyék elő a rendelkezésükre álló Alkotmányt, keressék fel a Szenátus valamelyik tagját, fogadjanak ügyvédet, így gyakorolva állampolgári és alkotmányos jogaikat.

Fontos megemlíteni azt, hogy minden első-vitás a tábor első estéjén ünnepélyes keretek között válik polgárrá, s automatikusan rendelkezésére áll a város Alkotmány, és Hatályos jogszabálygyűjteménye, a családfők feladatainak pedig egyik alapvető részét képezi a jogok és köteleességek ismertetése, megértetése.

A másság és annak elfogadása – önismeret és társas kapcsolatok

Ezerkilencszáznyolcvannégyben az elsődleges cél a súlyos szociális hátrá-

nyokból adódó, zárt és a gyerekek jövőjét gyakorlatilag meghatározó mikrokulturális közegből való kitekintés lehetőségének megteremtése volt. Vita kitalálói ekkorra ugyan szembesültek a hátrányos helyzetű gyerekek problémájával, azonban a jelenség méretei és a hozzá kapcsolódó rengeteg probléma nem – vagy csak fokozatosan – vált világossá számukra. Ez csak részben magyarázható a területen való kezdeti tapasztalatlansággal. Az igazi ok tulajdonképpen a magyarországi politikai rendszerben keresendő, amely igyekezett az összes ilyen problémát legalábbis kezelhető szinten tartani, jó néhány vonatkozásáról pedig vagy egyáltalán nem vett tudomást, vagy nem volt hajlandó beszélni róla.

A magyarországi rendszerváltás után kerültünk először komoly kapcsolatba az egyik legmarkánsabb, s országos szinten mind ez ideig megoldatlan jelenséggel, a cigány kisebbség hazai helyzetével. Először az ezerkilencszázkilencvenes évben kerültek közénk cigány gyerekek, s ez a város élete szempontjából meghatározó volt. Azóta a polgárok közel harmada közülük kerül ki; életmódjuk, kultúrájuk, kisebbségi helyzetükből fakadó problémáik mára szerves részévé váltak a városnak. Természetesen ezzel fennállt annak a veszélye, hogy állandó feszültségforrás épüljön a rendszerbe, amennyiben nem tudunk úrrá lenni a társadalomban meglévő negatív beidegződéseken, előítéleteken, amelyektől a hozzánk érkező gyerekek sem mentesek. Valószínűleg részletes pedagógiai-politológiai fejtegetést is lehetne írni e kérdés megoldásáról, azonban van egy olyan egyszerű és alapvető dolog, amely véleményünk szerint elsősorban meghatározó ez ügyben: ez pedig a vének pozitív attitűdje.

Az évről évre hozzánk érkező százhusz gyerek az első pillanattól kezdve olyan közegbe kerül, amelynek légkörében jelen van a másság elfogadása. Tehát mindaz az életmód-, vérmérséklet-, kultúrabeli eltérés, amelynek elfogadása ugyan szükséges és kívánatos volna minden demokratikus jogállamban, s amely

sok esetben mégsem teljesül, itt alapköként épül be a város életébe. Így a másság mint pejoratív fogalom értelmetlenné válik a vitai szótárban, hiszen a „külföldi” (például a magyarországi) szempontok alapján eltérőnek nevezett csoportok a városban természetes viselkedéssel vannak jelen. Vita társadalma nem ismer és nem ismer el az „átlagtól eltérőt”, mert az „átlag” minden itt fellelhető (5).

Polgáraink között a legkülönbözőbb „másságokkal” rendelkező személyekkel találkozunk. Beilleszkedtek hozzánk enyhe mozgássérüléssel élő, értelmi fogyatékos, bűnözésbe, illetve annak határára sodródott fiatalok, otthon családfenntartóként élők, állami gondozottak, krízisotthonban nevelkedők.

Lényeges, hogy Vita polgárai szándékosan hívják maguk közé mindegyik fentebb említett csoport tagjait. (6) A városban ezen csoportok aránya – mintegy természetes módon – nagyjából megfelel a veszélyeztetett gyerekek között meglévő arányoknak. Az így kialakult közösség jóval nehezebben kezelhető, mintha valamilyen szelekcióval bármely említett csoportot megpróbálnánk kiszűrni, s így a vitai társadalom rendkívül képlékeny, rugalmas egésznek képez. A polgárok automatikusan válnak egymás mércéjévé, s ítélik meg saját helyzetüket a többiekéhez képest.

Együttlétünk során az előítéletekből fakadó konfliktusokat pszichodramatikus játékokkal, feltáró beszélgetésekkel és olykor mesterségesen előidézett helyzetekkel oldjuk fel, amelyekben a másságot elfogadni nem tudó vagy a többségi pozíciójával visszaélő gyerek maga válik az előítélet elszenvetőjévé vagy a kisebbségbe szorultság kiszolgáltatottjává.

Kultúráközvetítés

A tábor két hetében mindannyian nagy hangsúlyt fektetünk arra, hogy a ma nem túl divatos művészeti irányzatokkal és az alapvető kulturális ismeretekkel megismertessük a polgárokat. A vitai rádió szignáljai, a különböző műsorokban hallható zenei betétek, a városi ünnepségeket

(érdemrendek átadása, a tisztségviselők kinevezése stb.) aláfestő motívumok majdnem minden esetben közismert, de a polgárok számára – sajnos – gyakran új, klasszikus műveket használnak fel. A város hétvégi piacán olcsón, csilingért (7) lehet kapni *Bach*, *Beethoven*, *Mozart* és más szerzők alkotásainak felvételeit. Könyvtárunk eredményesen üzemel, s benne a legkisebbek és a komolyabb érdeklődésű kamaszok számára is kielégítő, magas szintű irodalom található. Alkalmi táncházaink moldvai, gyimesi táncoktól kezdve a polkán át egészen az ír néptáncig szinte mindennel foglalkoznak. A médiapiac jó lehetőséget ad a kulturális versengésre: újságjainkban, amelyek készítésében a rádióhoz hasonlóan a polgárok is aktívan részt vesznek, jelentős írók, költők, filozófusok művei kapnak helyet. Minden évben megrendezett BITEK (Bimbózó Tehetségek Klubja) nevű estünkön mindenki saját produkciójával állhat elő, s gyakran hallhatóak az ifjú polgárok maguk alkotta versei, jelenetei is, színházaink pedig – *Lázár Ervintől William Shakespeare-ig* – színvonalas darabokat mutatnak be.

Lényeges szempont, hogy az alkotás folyamata nagyban függ a „gyerekektől”, s egy-egy színházi próbán, műsorvezetés közben folytonos kritikát kapnak hozzáértőktől (hiszen a vének között nem egy riporter, újságíró, színész, operaénekes, zeneetanár található). Így a polgárok valóban megtanulhatják értőbb szemmel figyelni a kultúra értékeit, s esetlegesen rutint szerezhettek, amelynek felhasználásával iskolájukban iskolaújságot, -rádiót, színjátzó kört létesíthetnek.

Mivel a város életében az alkotás folyamata, a kezűgyesség fejlesztése, egyfajta pozitív értékrend előrevetítése, „előjátéka” rendkívül előkelő helyet foglal el, a néhány éve *vitázó* polgárok szívesen és *természetesen* vezetnek be az újakat a tábori attrakciók, aktualitások értékelésébe, ezzel ösztönözve egymást tudásuk átadására. A porosz alapokon nyugvó oktatási rendszerből hiányzó mozgás- és viselkedéskultúra, az alapve-

tő illetlen így szerves egészként épülhet be a polgárok életébe.

Három éve minden táborban egy teljes napot valamely külföldi kultúra napjának szentelünk, vagy olyan nemzetközi eseményt állítunk a középpontba, amely az általános műveltség relatív fogalmát tágitja. Első ilyen ünnepünk a nagy francia forradalom évfordulója volt, amelynek keretében megismertünk néhányat a francia konyha specialitásaiból, francia népi játékokat játszottunk, s az esti irodalmi kávéházban a legnagyobb francia költők versei hangzottak el; közben *Edith Piaf* felvételei szóltak. A francia nap legfőbb és legsúlyosabb pillanata azonban az volt, amikor a családok által gyűlött dolgokból, amelyeket a polgárok üres papírdobozokra írtak fel, felépítettük a Bastille-t, hogy aztán együttes erővel a földbe tiporhassuk azt. Csehország napját is megrendeztük azóta, Švejkkel, s természetesen a (jelképes) sörrel a középpontban.

Fontos kimondani, hogy nem felejtjük el a tényt: polgáraink a kilencvenes évek felnövekvő nemzedékének tagjai. Ezért természetesen bármikor lehetőség van a divatos, populáris igények kielégítésére, s a rádióban korántsem kizárólag komoly hangvételű adások készülnek. A popkultúra egyébként rendkívül érdekes jelenségként jelenik meg a város életében, hiszen az általában elvártnál kiegyensúlyozottabb viszonyban áll a nehezebben emészthető műfajokkal. Ez például a városi mozi előadásainak sikeréből látható jól, ahol mind a könnyű vígjátékok, mind a klasszikus filmek, mind a művészfilmek telt házzal mentek.

Mindezeket anyagilag (s persze erkölcsileg) a Városi Kulturális Alapítvány támogatja, amely egyelőre csupán a város határain belül működik. Az alapítvány csiling alapú támogatást képes adni a kiírt pályázatokat megnyerők számára, de ha esély nyílik, tervezzük egy hivatalos magyarországi alapítvány létrehozását is, amely a vitai polgárok mindennapi életét, tanulmányait, tehetségük kiaknázását szolgálhatná.

A város és a tábor működése

Családok

Mint minden társadalomnak, Vitának is a család a legalapvetőbb szerveződési szintje. A családok eleinte két, szülői szerepű vénből és 5–15 gyerekből álltak, kiegészülve néhány vén rokonnal (nagynéni, nagybácsi, nagyszülő stb.). (8) Az évről évre létrejövő új családok „kezdő” apái és anyái részéről felmerülő észrevételeknek és

igényeknek megfelelően igyekeztünk minél pontosabban körülírni és lefektetni azokat az elvárásokat, amelyek teljesítése – az alapvető érzelmi indíttatáson túl, illetve mellett – szükséges ahhoz, hogy olyan családok jöjjenek létre, amelyek valóban mintaként szolgálnak a polgárok számára, akár *civil* életük során is.

A családfők feladatai két, egymással szorosan összefüggő részből állnak. Az egyik rész a családjukban élő gyerekek otthoni körülményeinek fokozatos és aprólékos feltérképezése, élethelyzetük változásainak folyamatos követése. Szükséges, hogy a szülői szerepet vállaló vének – lehetőségeik szerint – ismerjék családtagjaik szokásait, kedvteléseit, testi, lelki és jellembeli sajátosságait, iskolai vagy munkahelyi életét. Ennek érdekében a családtagok *egész évben kapcsolatot tartanak* egymással (levelezéssel, családi találkozásokkal), s ha kell, segítséget nyújtanak egymásnak az életük során felmerülő problémáik megoldásában. A feladatok másik része abból áll, hogy a tábor két hete alatt a családfők *saját* gyerekeikként ke-

zelik a családjukba kerülő fiatalokat: gondoskodnak családtagjaik fizikai, biológiai, higiéniai ellátásról, megtanítják őket mindennapos otthoni tevékenységeik jobb, hatékonyabb ellátására, ápolják a közösen kialakított családi szokás- és hagyományrendszert, valamint segítik és munkavállalásra, valamint a városi közéletben való aktív részvételre ösztönzik „gyerekeiket”.

A családok tagjai nem feltétlenül laknak együtt (ebben persze nagy szerepet játszik

háromszemélyes sátraink befogadóképessége, valamint a táborban szövődött vagy otthonról származó baráti kapcsolatok fontossága), de együtt étkeznek, saját programokat szerveznek, s együtt vesznek részt a nagyobb városi rendezvényeken. Ez elősegíti azt is, hogy a családok (döntéseikben, gazdálkodásukban stb.) valóban demokratikusan működjenek, hiszen alkalmat szolgáltat arra, hogy naponta *legalább* három (s nem néhány perces!) találkozással helyet adjon a beszélgetésre, a bensőséges együttlétre. Ennélfogva a családfők általában szigorúan

Három éve minden táborban egy teljes napot valamely külföldi kultúra napjának szentelünk, vagy olyan nemzetközi eseményt állítunk a középpontba, amely az általános műveltség relatív fogalmát tágítja. Első ilyen ünnepünk a nagy francia forradalom évfordulója volt, amelynek keretében megismertünk néhányat a francia konyha specialitásaiból, francia népi játékokat játszottunk, s az esti irodalmi kávéházban a legnagyobb francia költők versei hangzottak el; közben Edith Piaf felvételei szóltak.

ügyelnek arra, hogy elég idő jusson a főétkezésekre, s a délutánonkénti szieszta.

Nem elvárható, de rendkívül szép és jóleső élmény tapasztalni azt, hogy a táborban eltöltött néhány nap alatt a gyerekek annyira beleélik magukat a „játékba”, hogy anyának, apának kezdik szólítani vitai szüleiket. Tudattalanul is megkönnyítve a vének számára azt, hogy munkájukat felelősségteljes küldetés-ként, fáradhatatlanul, s a legőszintebben végezzék.

Hatalmi szervezet – öniszervezés

A város – mint az már előbb kiderült – saját törvényhozó és végrehajtó hatalommal rendelkezik. A Magyar Köztársasággal összehasonlítható tisztségek a következők:

- a város pecsétőre (köztársasági elnök);
- polgármestere vagy polgármester-pár (miniszterelnök);
- Szenátus (parlament);
- Kormánytanács (miniszterek). (L. az 1. ábrát!)

A legfőbb törvényhozó hatalom a Szenátus, amelynek tagjait listás szavazással választják meg a pecsétőr által évente kiírt választásokon. Néhány éves tapasztalatunk azt mutatja, hogy a polgárok fontosnak tartják aktívan részt venni az állam politikai életében, így a tíztagú testület hatvan-hetven százaléka általában nem vénekből, hanem fiatal polgárokból áll (s ez tükrözi elképzeléseinket arról, hogy a fiatalabbak véleménye, döntései egyáltalán nem elhanyagolhatóak). A Szenátus napi ülései nyitottak, s gyakran tetemes nézőközönséget vonzanak. A szenátorok a polgármester, a Kormánytanács vagy az őket megválasztó polgárok által a Szenátus elé terjesztett rendeletekről, javaslatokról döntenek, amelyek gyakran keltenek érdeklődést. A polgármester-választásokon általában mindenki részt vesz, s a Kormánytanács tagjai közt a polgárok ugyanúgy ott vannak, mint a vének.

Ha valakinek panasa van, akkor jogait érvényesítve törvényes keretek közt ad(hat) ennek hangot, hiszen a város saját büntetőrendszerrel is bír. Bíróságunk feje a mindenkori alkotmánybíró, akit a pecsétőr nevez ki. Az Esküdtszéket sorsolással hívják össze, az Alkotmány szabályainak figyelembe vételével. A tárgyalás az angolszász bírósági ügyekhez hasonlóan zajlik. A bűnösséget vagy ártatlanságot az Esküdtszék ítélete alapján az alkotmánybíró állapítja meg, a büntetést szintén ő szabja meg és hirdeti ki. A büntetés mértékének megítéléséhez azonban tudnunk kell, hogy mik azok a szabályok, amelyek a városban szentek és sérthetetlenek.

„Amiről nincs vita!

E szabályok megsértői kizárják magukat Vita városából.

1. Senkinek nincs joga más tulajdonát elvenni vagy a tulajdonos tudta, engedélye nélkül használni.

2. Senkinek nincs joga vélt vagy valós igazát kiabálással, káromkodással, verekedéssel bizonyítani.

3. Senkinek nincs joga azt a helyet, ahol élünk, szemeteleléssel, rendtelenséggel, mosdatlansággal, a természet károsításával elcsúfítani.

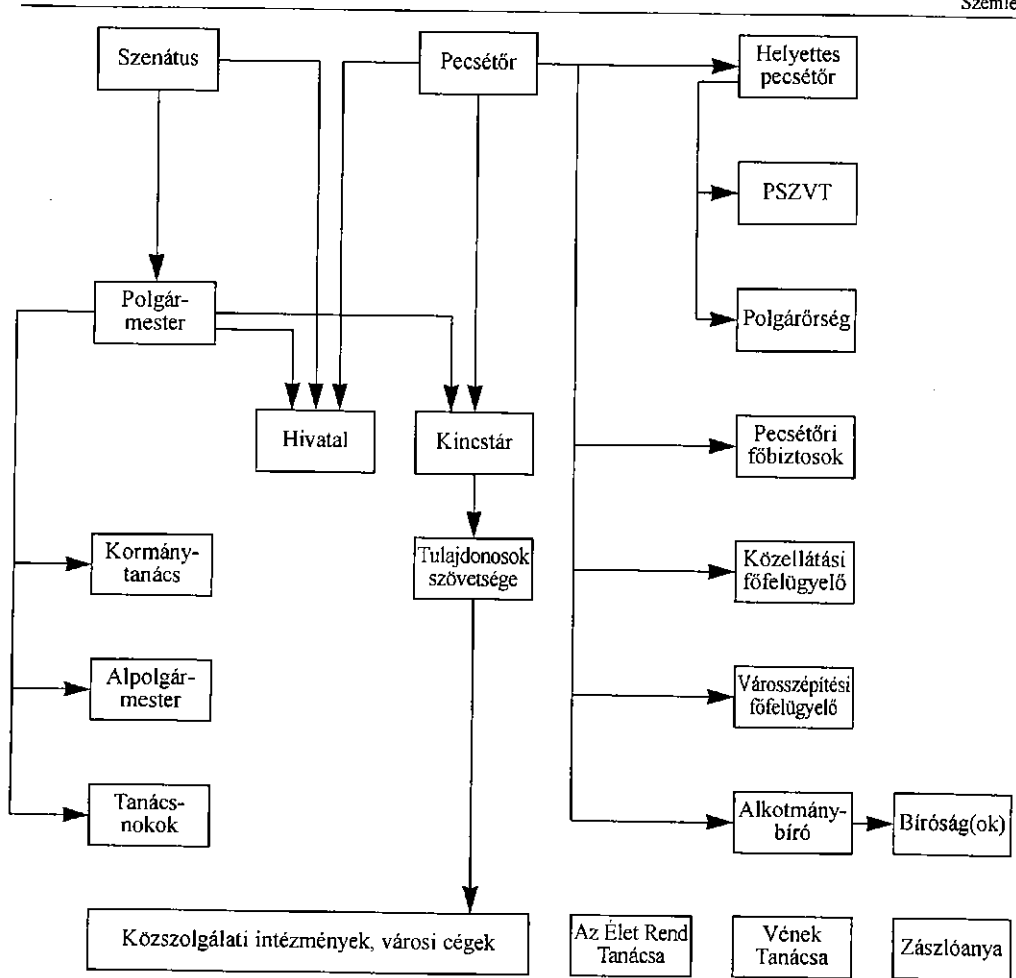
4. Senkinek nincs joga saját maga és társa egészségét alkohollal ivásával rongálni.

5. Senkinek nincs joga este tíz óra után és reggel hét óra előtt mások nyugalma, pihenését zavarni.”

A város hatalmi szervezetének és teljes működésének fejlődésében nyomon tudjuk követni a külvilág változásait. Ez a tény nem is szorul különösebb magyarázatra, hiszen ha figyelembe vesszük az elsődlegesen kitűzött célt: a gyerekek polgártudatának felébresztését és fejlesztését, akkor világossá válik, hogy ez csak a valós környezet lehető legpontosabb modellezésével tudjuk elérni. A város ennek következtében sok tekintetben már meglehetősen messze került attól az utópisztikus első Vitától, amely ezerkilencszáznyolcvannegyben nemcsak a környezet adta lehetőségek lehető legteljesebb kihasználására próbálta tanítani polgárait, hanem szerkezetében jelentősen túlmutatott a fennálló rendszeren, jelezve ezzel létrehozóinak elkötelezettségét a polgári demokrácia iránt.

Pénzrendszer

Vita városában a családi gazdálkodás és a piaczgazdálkodás mozgatója a város belső pénzrendszere. A város pénze a csiling (CIV). A családi önellátás keretében a csiling konvertibilis az élelmiszerek és a tisztálkodószerek beszerezhetősége érdekében. Egy csiling jelenleg tíz forintot ér. A csiling különböző címletein a városnak az elmúlt években otthont adó helyszínek egy-egy számunkra fontos részletének jelképes rajza látható.

1. ábra
Vita város hatalmi szervezete

A városban a vállalkozás teljes szabadsága érvényesül. A polgárok alkalmazottivá vagy tulajdonosává válhatnak a vének által alapított cégeknek, illetve maguk is vállalkozhatnak.

A város pénzrendszere az elmúlt években jelentős változásokon esett át. Ezen változások legnagyobb része nem előre megtervezett folyamat volt, hanem a pénz szerepének egyre jelentősebbé válásával automatikusan generálódott. Mivel az állam bevételei nem fedezték a kiadásokat, ezerkilencszázkilencvennégyben kibocsátottuk az első kincstárjegyet, majd igen komoly – a gyerekek számára is követhető – szakmai és politikai viták után megalkottuk a város adórendszerét. Ez természetesen

nemcsak a pénz visszaáramlásának problémáját oldotta meg, hanem a város létének céljával is egybevágott, hiszen testközelbe hozta az adózás fogalmát, folyamatát és célját, ami a civil életben sem elkerülhető az állampolgárok számára. Az évek során szükségessé vált a minimálbér megállapítása, s ehhez viszonyítva az állami tisztviselők javadalmazásának meghatározása.

Mivel Vita városa alapvetően jóléti államként kíván működni, a természetes módon létrejövő monitoring rendszer jelzéseire reagálva bevezettünk bizonyos szociális juttatásokat, illetve szükség szerint bővítettük ezek körét. Vitában állampolgári jogon kapott juttatás a munkát vállalni nem tudó polgár (például az Oskolába járó

gyerek) után kapott családi pótlék, az önhibájukon kívül munkanélkülivé váltak átmeneti munkanélküli segélye, az egészségügyi segély és a harminc év fölöttiek nyugdíja.

E folyamat részeként, kizárólag ezen szociális juttatások fedezésére kidolgozásra és bevezetésre kerül a polgári járulék intézménye is. Az adók, a polgári juttatások és járulékok egész rendszerét az Alkotmány részletesen leírja és szabályozza. Az állam bevételeit és kiadásait a Kincstár kezeli és a Pecsétőri Számvevői Testület ellenőrzi.

A cégek létrejöttéhez a város indulótőkét biztosít, segítve ezzel az új vállalkozások születését, ösztönözve a polgárokat arra, hogy vállalkozási motivációknak teret adva e területen is tapasztalatokra tegyenek szert.

A családok vagyoni helyzetét ezerkilencszázkilencvenhatig előre meghatároztuk, s előbb öt-, majd háromfokú skálába soroltuk. Életszínvonaluk további gazdálkodásuk hatékonyságának függvényében változhatott. Természetesen az állam mindig figyel arra, hogy helyzetük ne váljék lehetetlenné. Ezerkilencszázkilencvenhatól az életszerűbb modell kedvéért a családok vagyoni helyzete egyrészt az előző évről megmaradt pénztől, másrészt a város különböző bankjaitól felvehető – eltérő kamatlábakkal rendelkező – családi hitelektől vált függővé. Ezáltal a családok gazdálkodása rugalmasabb keretek között történhet, ám ennek következményeképp megnő az ezzel járó kockázat és felelősség is.

Vének Tanácsa

A Vének Tanácsa nem az államszervezet része, hanem jórészt a Vita Egylet tagjaiból álló tábor szervezők csoportja. A VT évről évre bővül: egyrészt a vének ismeret-ségi köréből bekerülő érdeklődőkkel, másrészt azon gyerekek körével, akik két-három éves ittlétük során elsajátították módszereink egy részét, s kedvet éreznek ahhoz, hogy a város felépítésében egyre nagyobb felelősséggel részt vállaljanak. Őket is bevonjuk a magunk számára szervezett folyamatos képzésbe, amelynek gerince az

érték- és esetelemzés, valamint a táborokban (és általában a gyerekekkel való foglalkozásban) alkalmazható kézműves eljárások, játékok, dalok stb. megtanulása.

A VT összetétele kapcsán felmerül a Vita mint pedagógiai módszer hatékonyságának kérdése. Egyrészt tapasztalható, hogy a program egésze és egyes részei milyen mértékben épülnek az újdonsült vének jelenlétére, megbízhatóságára, tehetségére, másrészt a gyakori találkozások következtében sokkal szembetűnőbbek az életükben zajló változások, amelyek egy része talán vitái polgárságuk során szerzett tapasztalataik következménye.

A VT összejövetelei a vitakészség, a tapasztalatcsere és a felelős döntéshozatal helyes módjának elsajátítását is segítik. A vitatott kérdések minden esetben konszenzussal döntenek el.

A VT évközi működésének lényege a tábor előkészítése, megszervezése, az anyagi feltételek biztosítása: új gyerekek keresése, csatlakoztatása a programhoz.

A város felépítését követően két héten át minden éjszaka megbeszéléseket tart, amelyek az elmúlt nap értékeléséből, a következő nap operatív feladatainak megbeszéléséből, s ezt követően elsődleges feladatként pedagógiai, pszichológiai, szociológiai esetek feltárásából, elemzéséből és a problémák megoldási lehetőségeinek kereséséből állnak.

Vita város története

1984, Zebegény

Első ízben – az Úttörőszövetség kísérleti táboraként – ekkor és itt épült fel a város. Ide ötven, családban élő, fokozottan hátrányos helyzetű gyereket hívtunk meg azzal a kéréssel, hogy a táborba hozza magával legjobb barátját. A gyerekek címét a megyei GYIVI-ktől kértük és kaptuk meg.

A várost létrehozó felnőttek ekkor egy jó néhány éves közös táborozási tapasztalattal rendelkező fiatal értelmiségiekből álló csoport tagjai voltak. Jellemző közös vonásuk volt az intellektuális misszióhoz való vonzódás és a liberális-demokratikus gondolkodásmód. Útkeresésük során ezer-

kilencszázhetvenkilencben közösen találta ki és valósított meg egy komplex társadalmomodellező művelődési tábort – a Kazinczy-tábort.

Ezerkilencszáznyolcvanháromra olyan nehézségekkel találták szemben magukat, amelyek kiszorították őket még az amúgy liberálisnak tekinthető csillebérci tábor keretei közül is. Válaszút elé kerültek: vagy ki-ki megy tovább a maga útján, hasznosítva a négy év alatt gyűjtött tapasztalatokat, vagy folytatják...

Eddigi munkájuk során mind többször vetődött fel a halmozottan hátrányos helyzetű, veszélyeztetett gyerekek képe, akik sokszoros anyagi és szociokulturális hátrányaiktól sújtva az esély töredékével sem rendelkeznek ahhoz, hogy adott családi környezetüktől eltérő mentális, kulturális és mikrotársadalmi közegbe kerüljenek. Mintegy harmincan úgy döntöttek: lehetőségeik szerint megpróbálják néhány gyereknek ezt az esélyt felkínálni. Ezzel megkezdődött Vita városának immár tizenkét éves története.

1985, Budapest–Békásmegyer

Működni kezd a hatalmi szervezet, a választási rendszer. Esküvők, első bírósági eljárás és ítélet...

1986, Parádsasvár

Az utolsó ős-Vita. A tábor ekkor tíz helyett tizennégy napon át működik, mégpedig a polgárok kezdeményezésére. Az immár harmadik éve együtt táborozó fiatalok fejenként ötszáz forintot ajánlottak fel, hogy négy nappal többet tölthessenek Vitában. A tábor közepe táján egy szalmonellafertőzés után szinte csodával határos módon nem került sor a hatóság általi bezáratásra. A tábor utolsó éjszakáján az első várostitkár lemondott, átadva helyét helyettesének, s rábízta Vita további sorsát.

1987–88

Az új várostitkár nem volt képes megbirkózni a rábízott feladattal, s néhány sikertelen kísérlet után megszakadt a kapcsolat a vének között. A tábor szervezésének összefogását senki sem vállalta. A vé-

nek részéről általánosnak mondható passzivitás és megcsömörlöttség volt tapasztalható. Ennek valószínűleg elsősorban hasonló életkoruk és élethelyzetük volt az oka. 25–30 évesek lévén, egyre inkább saját családjuk és egzisztenciájuk került előtérbe, s ez annyi energiát vett igénybe, amely nem tette lehetővé a teljes értékű munkát a továbbiakban.

1989, Budapest

Megalakul a Vita Egylet. Célja és feladata, hogy újra elkezdje a Vita-táborok szervezését. Aktív tagjai elsősorban olyan fiatalok (17–22 éves középiskolások, főiskolások, egyetemisták) voltak, akik nagyon pozitív, ámde meglehetősen szubjektív élményekkel, viszonylag felületes ismeretekkel rendelkeztek a tábor valós céljáról, működéséről, működtetéséről, elvi alapjairól. Az egyletnek tagjai lettek a Vitát kitaláló vének is, azonban – néhány kivételtől eltekintve – a tábor szervezésében érdemi feladatot nem vállaltak.

1990–91, Mátranovák

Az egylet aktív tagjai és barátai újra felépítik a várost. A tábor szervezők között az első évben gyakorlatilag nincs olyan, aki érdemben részt vett volna Vita létrehozásában vagy működtetésében. Néhányan még gyerekként-fiatalként vettek részt Vitában, s így jó néhány alapvető folyamatot és szempontot nem ismertek – nem ismerhetek. Lelkesedésükkel és tenniakarással mindenképpen multhatatlan eredményeket szereztek, azonban éppen a fent említett ismeretek hiányának következtében az általuk vezetett két tábor, néhány formaságtól eltekintve, nem illeszkedett az ezerkilencszáznyolcvannégyben megkezdett folyamatba.

E két év jelentősége elsősorban a következőkben határozható meg:

– megalapozta a *vitás* polgárok új nemzedékének kialakulását (az akkori gyerekek közül mára nem egy a vének sorába lépett);

– létrejött egy gondolkodó, a terület iránt fogékony, sokoldalú fiatal közösség, amely máig meghatározó Vita életében;

– olyan feszültségeket generált, amelyek kirobbanása után a régi szellemiséghez való visszatérés sokkal markánsabban és átgondoltabban – tehát megalapozottan történhetett.

A két mátranováki tábor azért nem állhatott helyt mint a Vita-táborok folytatása, mert az a társadalommodell, amelyet a tábor vezetői „spontán informális” társadalomként aposztrofáltak, nem szolgálhatott mintaként a polgárok számára. Hiába jutottak a fiatalok számos meghatározó élményhez ez alatt a két év alatt, ha a városi modell és a valóság közötti kapocs hiánya miatt tábori tapasztalataikat nem ültethették át „civil” életükbe.

1992, Pilisszántó

Az előkészítés során visszatért néhány „régii” vén, s tapasztalva a hiányosságokat, javasolták, hogy nyúljunk vissza néhány jól bevált demokratikus intézményhez, köztük elsősorban a város alkotmányához. Ezt a szervezők többsége – noha számukra újdonság volt – lelkesen fogadta, a döntést meghozták, s megkezdték az ezzel kapcsolatos feladatok előkészítését és végrehajtását. A táborban azonban a „spontán informális társadalom” néhány híve megszerezte a polgármesteri pozíciót, s helyzetükkel visszaélve megpróbálták a már elfogadott döntést semmissé tenni.

Antidemokratikus és tisztességtelen módszereikre reagálva komoly politikai harc és sajtóháború vette kezdetét köztük és a Vita eredeti szellemiségének hívei között, amelybe akarva-akaratlanul a polgárok közül is bekapcsolódtak azok, akik értették a nézeteltérés lényegét. Az ő véleményük és határozott szerepvállalásuk nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az ős-Vita hívei megerősítést kaptak. A tábor befejeztével az egyletből kiváltak a Vita többség szerinti lényegével azonosulni nem tudók. Eközben – és részben ennek hatására – jó néhány régi vén visszatért. Ezzel megeremtdött annak a lehetősége, hogy Vita alapvető célját, a polgártudat kialakítását és a pozitív életmód-minta átadását a magyarországi rendszer-váltás után, a kialakuló polgári demokrácia szabályaihoz igazítva tovább folytassuk.

1993, Berkenye

Az ismét a régi szellemben működő város bebizonyította létjogosultságát. Az egyletet elhagyók – annak ellenére, hogy „vagyonunkat” megosztottuk, s elképzeléseiket ők egy másik táborban kívánták megvalósítani – nem voltak képesek önmagukat megszervezni, s az általuk jónak tartott rendszerben folytatni munkájukat.

Az újra visszatérő „régiek” és az új távlatokat meglátó „újak” ismét átérték a kezdetekben tapasztalt eufóriát, amelyben két héten át nemcsak a város működését tudták fáradhatatlanul biztosítani, hanem személyes kapcsolataik is elmélyülhettek. Ekkor éreztük szükségét először annak, hogy a kiemelkedő egyéni teljesítményeket vegyük észre és ismerjük el.

1994, Borsodnádásd

Az eufóriából kijózanodva, s az ebből adódó lelki tartalékokra épülve, nyugodt és összefogott tábor sikerült megvalósítani. Az előkészítés és a megvalósítás hozott azonban néhány olyan tanulságot, amelyek a jövő gyakorlatára is kihatással voltak. Elsősorban megkezdődött a tábor-szervezés feladatainak részletes leírása, csoportokra és személyekre való pontos lebontása. Ennek eredményeképpen követhetővé vált a feladatok elvégzése, tisztán látható lett a felelősség, és létrejött egy olyan rendszer, amelyben a segítségkérés is egyszerűbbé, természetesebbé válhatott. A munkacsoportok működése lehetővé tette, hogy a Vének Tanácsának megbeszélései elsősorban a pedagógiai és elvi problémákról szóljanak, hiszen a technikai és szervezési feladatokat a főként ezzel foglalkozó munkacsoportok rutinosan elvégezték.

Az ezerkilencszázkilencvennégyes táborban sikerült megadnunk a város tizedik évének kijáró méltóságot, s úgy vághattunk a következő tíz évbe, hogy érezzük: képesek vagyunk elődeink szellemében folytatni az általuk megkezdett munkát, teljesíteni tudjuk megálmodott céljukat.

1995, Somogyzsitfa–Szöcsénypuszta

Az egyre átgondoltabban és ezzel párhuzamosan egyre önkritikusabban dolgozó

vének képessé váltak arra, hogy alapvető változásokhoz szükséges lépéseket tegyék meg.

A létszámukban évről évre bővülő szervezők között automatikusan elkezdtek kialakulni olyan csoportok, melyek egymással elsősorban munkakapcsolatban vannak, s a baráti szálak csak a csoportokon belül igazán erősek. Ez a felismerés meglehetősen furcsán hatott, hisz kezdetben és a második nekirugaszkodásnál is kis létszámú, szoros barátságban lévő társaságok működtek Vita városát. Miután azonban a nagyobb létszámú csoportban, a természetes folyamatok hatására kialakult helyzet világossá vált, feloldhatóak lettek az ebből fakadó feszültségek is. Így a város továbbra is eredményesen létezhetett.

A város szerkezete szempontjából is kezdeményeztünk néhány alapvető változtatást, például a családmódel és a pénzrendszer valóságghűbb kialakítása érdekében.

Ahogy ezerkilencszázkilencvenháromban a kiemelkedő teljesítmények elismerését mertük vállalni, úgy ez évben szembeültünk ennek ellenkezőjével. Egy barátunknak a város szelleméhez méltatlan viselkedése kapcsán úgy éreztük, tudnunk kell jelezni azt is, ha valaki olyan mértékben sérti közösen megfogalmazott értékeinket, amit a közösség nem képes tovább tolerálni.

Zárszó

E tanulmány szándéka bemutatni Vita városának alapvető céljait, módszereit, szerkezetét és koncepcióját, azonban a vele járó érzések, sikerélmények, megpróbáltatások átadhatatlanok ilyen terjedelemben és formában.

A Vitát létrehozó és tizenhárom éve működető több tucat ember együttes munkájának és tapasztalatának eredményeképpen létrejött és folyamatosan fejlődik egy olyan pedagógiai módszer, amely mérhetően eredményes azon fiatalok körében, akiket a fennálló oktatási-nevelési intézményhálózat nemhogy fejleszteni nem tud, de sokszor még az intézményben sem ké-

pes bent tartani. Sajnos, meglehetősen szűkös anyagi feltételeink mind ez idáig nem tették lehetővé, hogy a program mögé olyan szervezeti formákat sorakoztathassunk fel, amelyek a növekvő igények és az új elképzelések teljesebb kiszolgálását megalapozhatnák. Mint már említettük, fontos volna egy alapítvány létrehozása, amely ténylegesen működő ösztöndíjak segítségével a Vita-beli tehetségkutatót és -gondozást hatékonyabban tudná segíteni. Hosszú távú terveink között már a kezdetek óta szerepel egy olyan – egész évben működő – alternatív iskola megteremtése, amely adaptálva Vita módszerét – lényegesen intenzívebben – tudná kezelni azokat a problémákat, amelyeket mi két hét alatt kísérlünk meg orvosolni.

A Vita-módszer igazi erőpróbája egy ilyen kísérlet lenne. Ennek érdekében (is) dolgozunk tizenhárom éve. Hisszük, hogy a nem is oly távoli jövőben módunk nyílik arra, hogy önmagunk és a társadalom számára bebizonyítsuk tevékenységünk szakmai megalapozottságát és életképességét.

*Ékes Beatrix – Pálfai Márton –
– Zsolnai Ferenc*

Jegyzet

- (1) Lásd a 3. részben!
- (2) A város családjairól a 3. részben lesz bővebben szó.
- (3) A továbbiakban: polgárok.
- (4) A továbbiakban: vén.
- (5) Tehát: egyéni és/vagy csoportos eltérésekből, amelyek nem viszonyíthatóak egyetlen nagyobb halmazhoz sem.
- (6) Pontosabban: nem az állam vagy a társadalommodellézés szempontjából szándékosan, hanem a táborcsinálók személyes élethelyzete és kapcsolatai révén.
- (7) Részletesen lásd a 3. fejezet *Pénzrendszerről* szóló részében!
- (8) A tapasztalatok alapján a családszerkezetet a következőképpen változtatjuk meg: Az eddig családfőként szereplő vének nemzetségfökké lesznek, s befogadnak kisebb, 2–4 gyerekes családokat. A nemzetségfők szerepe tehát nem a gyereknevelés, hanem a nemzetséghez tartozó családok, valamint az ún. kis családfők segítése lesz. Az időközben felnőtt, vagy épp felnőtté váló gyerekek vállalhatják a kis családfők szerepét, s az eddig nagynéniként, nagybácsiként családokhoz tartozók is fontosabb, felelősségteljesebb szerephez juthatnak.